

اللعمات المشرقية فی الفنون المنطقية، با ترجمه و شرح عبدالمحسن مشکوة‌الدینی، تهران، [بی‌تا.]: محمدحسین طباطبائی، نه‌ایة‌الحکمة، قم ۱۳۶۲ ش؛ حسن‌بن یوسف علامه‌حلی، الجوهر النضید فی شرح منطقی التجرید، [قم] ۱۳۶۳ ش؛ محمدبن محمد فارابی، کتاب الحروف، چاپ محسن مهدی، بیروت ۱۹۷۰؛ محمدبن محمد قطب‌الدین رازی، شرح المطالع فی المنطقی، چاپ سنگی [تبریز] ۱۲۹۴، چاپ افتت قم [بی‌تا.]: فردریک چارلز کابلستون، تاریخ فلسفه، ج ۱، ترجمه جلال‌الدین مجتویی، تهران ۱۳۸۵ ش؛ آقاعلی‌بن عبدالله مدرس، رساله حمله، تهران ۱۳۶۳ ش؛ محمدبن محمد نصیرالدین طوسی، کتاب اساس الاقتباس، چاپ مدرس رضوی، تهران ۱۳۶۱ ش؛ ژان آندره وال، بحث در مابعدالطبیعه، ترجمه یحیی مهدوی، تهران ۱۳۷۰ ش؛

Aristoteles, *The complete works of Aristotle*, ed. Jonathan Barnes, Princeton, N. J. 1995.

/ محمدجواد رضایی ره /

ذاتی، تخلص عوض چلبی، شاعر دیوانی عثمانی در قرن دهم. او در ۸۷۶ در شهر بالیکسیر* از توابع ولایت قره‌سی^۱ به دنیا آمد (عاشق چلبی، گ ۲۷۷ ر؛ مصطفی عالی افندی، گ ۴۰۰ ر). درباره نام شاعر در منابع روایات مختلفی موجود است. سه‌هی بیگ^۲ (ص ۲۶۴) و لطیفی (ص ۱۵۶) نام او را بخشی ذکر کرده‌اند. عاشق چلبی (گ ۲۷۷ پ) به نقل از دیگران گفته که نامش صاتلمش^۳ بوده که در نتیجه تحریف به صورت صاتی درآمده است و ذاتی با شروع شعرسرایي آن را به ذاتی تغییر داده و به عنوان تخلص خود برگزیده است. با این حال می‌افزاید که خود از ذاتی شنیده است که نام وی عوض بوده که به حساب ابجد با سال تولدش انطباق پیدا می‌کند (نیز به قنالی‌زاده، ج ۱، ص ۳۸۲).

ذاتی در سالهای جوانی، در بالیکسیر با کفش‌دوزی امرار معاش می‌کرد و شعر نیز می‌سرود (همانجا). با توجه به اشارات او در لطایف (به ادامه مقاله)، در شهرهای بورسه، ازنیق، آدرنه و مغنیسا هم حضور داشته است؛ اما معلوم نیست که در این شهرها از چه راهی امرار معاش می‌کرده است (د.ا. ترک، ذیل ماده). ذاتی در زمان حکومت بایزید دوم (حک: ۸۸۶-۹۱۸) به استانبول مهاجرت کرد و در صدد برآمد تا قاضی شود، اما به سبب ضعف شنوایی از این کار صرف‌نظر کرد (معلم ناجی^۴، ص ۱۹۹).

ذاتی مدتی به تحصیل صرف‌ونحو پرداخت و هم‌زمان علم زمل را نیز فراگرفت (لطیفی، ص ۲۶۳؛ ذاتی^۵، ص ۱۹۶۷، ج ۱، مقدمه تارلان^۶، ص ۱۸) و در دکانی در حیاط مسجد سلطان بایزید به رمالی پرداخت (قنالی‌زاده، ج ۱، ص ۳۸۵). این دکان در حکم انجمن ادبی بود و شاعران جوان نیز در این مکان

موضوع ممکن نیست؛ یعنی صورت هیچ شیء و ماهیت مرگی در ذهن نمی‌آید، مگر اینکه قبلاً صورت ذاتیات آن شیء در ذهن تقرر یافته باشد. این بدان معناست که ذاتیات یک ماهیت مرکب، علت و مقوم تصور آن ماهیت است (ابن سینا، ۱۴۰۳، ج ۱، ص ۴۰؛ سبزواری؛ طباطبائی، همانجاها؛ شهابی، ص ۸۳). از این رو، مفهوم ذاتی از همه مفاهیم عرضی حتی عرضیات لازم (اعم از بین و غیربین) متمایز می‌شود. این وجه تمایز، به ویژه در مقایسه با عرضیات لازم بین آشکار می‌شود، زیرا لازم یک شیء، معلول آن است و در نتیجه، مؤخر از آن تحقق می‌یابد. بنابراین، تصور لازم نیز معلول تصور ملزوم و مؤخر از آن است (نصیرالدین طوسی، ص ۲۳-۲۴).

برخی از این معیارها مانع اغیار نبوده‌اند و به همین دلیل هم برای تعریف ذاتی جایز نیستند (ابن سینا، ۱۳۶۴ ش، ص ۱۱؛ قطب‌الدین رازی، ص ۶۷-۶۹؛ شهابی، همانجا). اما معیار چهارم مورد اتفاق جمهور حکیمان و منطقیان مسلمان است. بر طبق این معیار، ذاتی و عرضی لازم هیچ تفاوتی با یکدیگر ندارند، جز اینکه عرضی لازم متأخر از مرتبه ذات است و حال آنکه ذاتی مقوم ذات و مقدم بر ذات است. نیز به عرض و عرضی*

منابع: غلامحسین ابراهیمی‌دینانی، قواعد کلی فلسفی در فلسفه اسلامی، تهران ۱۳۸۰ ش؛ ابن رشد، تلیخیص ما بعدالطبیعه، چاپ عثمان امین، قاهره ۱۹۵۸؛ ابن سینا، الأشارات و التنبیها، مع الشرح لنصیرالدین طوسی و شرح الشرح لقطب‌الدین رازی، تهران ۱۴۰۳؛ همو، رسائل، [قم] بیدار، [؟] ۱۴۰۰؛ همو، الشفاء، المنطقی، ج ۱، الف:الاول: المداخل، چاپ ابراهیم مدکور و دیگران، قاهره ۱۹۵۲/۱۳۷۱، چاپ افتت قم ۱۴۰۵، ج ۳، الف:الخامس: البهران، چاپ ابراهیم مدکور و ابوالعلاء عقیفی، قاهره ۱۹۵۶/۱۳۷۵، چاپ افتت قم ۱۴۰۴؛ همو، النجاة من العرق فی بحر الضلالات، چاپ محمدتقی دانش‌پژوه، تهران ۱۳۶۴ ش؛ محمدبن احمد ازهری، تهذیب‌اللغة، ج ۱۵، چاپ ابراهیم ابیاری، قاهره ۱۹۶۷؛ ارسطو، منطقی ارسطو، چاپ عبدالرحمان بدوی، بیروت ۱۹۸۰؛ امیل بریه، تاریخ فلسفه، ترجمه علی مراد داودی، تهران ۱۳۵۲-۱۳۵۵ ش؛ محمداعلی‌بن علی تهبانوی، موسوعة کشف اصطلاحات الفنون والعلوم، چاپ رفیق‌العجم و علی دحروج، بیروت ۱۹۹۶؛ هادی‌بن مهدی سبزواری، شرح‌المنظومه، چاپ حسن حسن‌زاده آملی، تهران ۱۴۱۶-۱۴۲۲؛ یحیی‌بن حبیب سهروردی، مجموعه مصنفات شیخ اشراق، ج ۱، چاپ هانری کورین، تهران ۱۳۸۰ ش؛ شرف‌الدین شرف خراسانی، نخستین فیلسوفان یونان، تهران ۱۳۵۷ ش؛ محمود شهابی، رهبر خرد، قسمت منطقیات، تهران ۱۳۴۰ ش؛ محمدباقر صدر، الأسس المنطقية للاستقراء، بیروت ۱۹۸۶/۱۴۰۶؛ محمدبن ابراهیم صدرالدین شیرازی (ملاصدرا)، الحکمة المتعالیة فی الاسفار العقلیة الاربعه، بیروت ۱۹۸۱؛ همو، منطقی نوین: مشتمل بر

1. Karesi

2. Sehî Beg

3. Satılmş

4. Muallim Naci

5. Zâtî

6. Tarlan

2 SUBAT 2012

می پرداخت و دکان او انجمن شاعران و ادیبان، به ویژه شاعران جوان، شد. وی به بسیاری از شاعران پرآوازه، همچون باقی و یحیی تاشلیجانی، ادب و شاعری آموخت. هرگز ازدواج نکرد و به باده گساری آوازه داشت. ذاتی یک مثنوی به نام شمع و پروانه به پیروی از اثر اهلی شیرازی سروده است. در سرودن غزل و قصیده آوازه داشت و اشعار بسیاری از او به جا مانده است. از دیگر آثارش: دیوان که به کوشش علی نهاد تارلان به چاپ رسیده است (استانبول، ۱۹۶۸ و ۱۹۷۰م)؛ لطائف (استانبول، ۱۹۷۰م)؛ شهرانگیز ادرنه که در سفر بایزید دوم از استانبول به ادرنه گفته؛ مثنوی احمد و محمود؛ فرخ نامه؛ فال قرآن.

منابع: تذکرة الشعراء، حسن چلبی، ۱/۲۸۲-۳۹۳؛ سجل عثمانی، ۲/۳۴۱؛ عثمانلی مؤلفلری، ۲/۱۷۶-۱۷۷؛ قاموس الاعلام، ۳/۲۲۲۴؛ *A history of Ottoman poetry, ect; Encyclopaedia of Islam, 2/220-221; İslâm ansiklopedisi, 13/464-467; Türk edebiyatı ansiklopedisi, 4/1247-1248; Türkiye yazarlar ansiklopedisi, 1034-1035; Yazarlar sözlüğü, 473; Zati Divanı.*

آتی (zâti)، عوض، بالكسیر ۸۷۵ - استانبول ۹۵۳ ق، شاعر عثمانی. از شاعران پرآوازه ادبیات دیوانی است. در آغاز در زادگاه خود همچون پدرش به کفشگری سرگرم بود. از آن جا که به شعر و ادب علاقه داشت، کفشگری را رها کرد و به کوشش خود به آموختن علم و ادب پرداخت. سپس به استانبول رفت و قصیده‌ای در ستایش بایزید دوم عثمانی (۸۸۶-۹۱۸ ق) سرود و از او نواخت یافت. در این زمان جعفرچلبی، وزیر عثمانی، از او پشتیبانی می‌کرد. پس از برآمدن سلیم یکم عثمانی (۹۱۸-۹۲۶ ق) به تخت شاهی، ذاتی قصیده‌ای در ستایش او سرود و در برابر آن، ناحیه‌ای در بالكسیر با ده‌هزارویانصد آنچه درآمد پادشاه گرفت و مقام وی تا ملک الشعرائی دربار عثمانی بالا رفت. با این همه، پس از کشته شدن جعفرچلبی به فرمان پادشاه عثمانی، روزگار او نیز تیره شد. پس از آن با دسیسه‌های خیالی که شاعری نوپا بود زندگی‌اش سخت‌تر و از ملک الشعرائی برکنار شد و خیالی جای او را در دربار عثمانی گرفت. ذاتی چون از دربار رانده شد در جوار جامع بایزید دکانی گرفت و به رمالی و قال‌بینی سرگرم شد. در دکانش به سرودن قصیده و غزل

230078

ZÂTÎ

-
- 1 REYHAN ÇELTİKER, 16. yüzyıl şairi Zati'nin gazellerinde bitkiler, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
-
- 2 SİBEL KÖSE, 16. Yüzyıl Şairi Zati'nin gazellerinde hayvanlar, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2009
-
- 3 ŞULE YILBIR, Zâtî Divânı'ndaki kelime grupları ve söz varlığı, Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2010
-
- 4 SERPİL AKGÜL, 16.yüzyıldaki bazı divan şairlerinin Türkçe divanlarında gül: Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî bey, Muhibbî, Nev'î, Taşlıcalı Yahyâ, Usûlî, Zati, Celal Bayar Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2013

MADE K...
M...
M...

Zatî Divanı'nın gazeller dışında kalan şürleri üzerine bir araştırma. KURTOĞLU, Orhan. Yüksek Lisans. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995. 268 s. Danışman: Prof. Dr. Mustafa İsen. Dili: Tr.

41218

Zatî - 220078

22 Haziran 2015

230078 zati

1.2.54- Zâtî'nin Şem' ü Pervâne'si, Sadık Armutlu, —>, İÜ., Malatya, (Dnş. Doç. Dr. Mustafa İsen).
Doktora tezi

07 HAZİRAN 1996

Serdaroğlu, Vildan. "Zâtî Divanı'nda sosyal hayat." Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi, Devam (Danışman: Doç. Dr. Atilla Şentürk) 230078

20 MAYIS 1998

-Zati

07 HAZİRAN 1996

1.5.222- Zâtî. Şem ü Pervane, Günay Alpay, İÜ. EF. TDEB., (BT. 550), İstanbul 1960, 421 s.

Bitirme (Mezuniyet) tezi.

17 HAZİRAN 2000

Şahinoğlu, Ahmet. "Zâtî Divanı'nda soyut kavramlar." Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1997. 210s. (Danışman: Doç. Dr. Muhammet Nur Doğan)

Bozlan, Fisun. "Zâtî Divanı'nda (1206-1257 arası) gazelin açıklanması." Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, 1995. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz) 230078

05 HAZİRAN 1998

Zati

Çoşkun, İlknur. "Zâtî Divanı'nda (1156-1206 arası) gazelin açıklanması." Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, Devam ediyor (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu)

26 ARALIK 1996

Zati Divanı 401-450 gazeller arası 50 gazelin şerhi. SELİMHOCALOĞLU, Bedri. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1990. 148s. Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan. Özet dili: Tü. 11696

15 HAZİRAN 1993

Zati'nin 50 gazelinin tahlili (1054-1104). BEYZADEOĞLU, Sabahat. Bil. Uz. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1990. 132s. Danışman: Y.Doç.Dr.Süreyya Beyzadeoğlu. 86

Gürgendereli, Rifat. "Zâtî Divanı'ndan (1258-1308) 50 gazelin tahlili." Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, 1994. 158s. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz)

26 ARALIK 1996

230078-ZATI

2 EYLÜL 2000

1.3.53 Poyraz, Yakup. "Zâtî'de maddî unsur." Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, 2002. IX,218,İv,12y. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sadık Armutlu)

2 EYLÜL 2000

230078 1.3.53 "Zâtî Divanı'nda (1004-1053 arası) Gazelin Açıklanması." Filiz Hatipoğlu. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi, 1991. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süreyya Beyzadeoğlu)

22 TEMMUZ 1998

- Zati (76)

504
Zati Divanı (1-50 gazeller arası 50 gazelin şerhi). SEYHAN, Salih. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988. 245s.
Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan. Özet dili: Tü.

1002

- Zati

6996
Zati Divanı'ndan 50 gazelin şerhi (301-350). AMAÇ, Mehmed. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989. 162s.
Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan. Özet dili: Tü.

100 MAYIS 1993

17 HAZİRAN 2000

Kurtoğlu, Orhan. "Zâtî'nin kasideleri." Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, 1997. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa İsen)

(Kasideler)?

- ZATI (76)

18
Zati Divanı'ndan seçilen gazellerin (101'den 150'ye kadar olan) incelenmesi. KAPKIN, F. Güliz. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1987. 440s.
Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan.

100 MAYIS 1993

Zijec Kipor

ZATI TER

23 KASIM 1997

2

Zati
Hangisi ve eserleri

Türkçüyat Enstitüsü, Tr. 40

ZATI

37
Zati Divanı 251-300 gazeller arası elli gazelin şerhi. AKKAYA, Mehmet. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988. 206s.
Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan.

100 MAYIS 1993

- Zati (76)

48
Zati Divanı 151-200 gazeller arası elli gazelin şerhi. SÜZEN, Hüseyin. Bil. Uz. İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1988. 110s.
Danışman: Prof.Dr.Ali Alpaslan.

100 MAYIS 1993

- Zati

ZATI

09 TEMMUZ 1995

Türkçüyat Tez 550

16 ARALIK 1993

230078 Zati

07 HAZİRAN 1996

I.5.185- Şem' ü Pervane. Zâtî, Mehmet Kazanoğlu, AÜ. DTCF., (BT. 373), Ankara 1970, 190 s.

Bitirme (Mezuniyet) tezi.

106 TARLAN, Prof. Dr. Ali Nihad : Zati divanı. <Edisyon kritik ve transkripsiyon>. 1.cilt. Gazeller kısmı. İstanbul 1968 Edebiyat Fakültesi Basımevi. XXXII+496 s. 8° F. 25,60 TL.

"İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Nu. 1216"

30 KASIM 1991

14716
Zati'nin 50 gazelinin tahlili (1004-1053). HATİPOĞLU, Filiz. Master. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne, 1991. 115s.
Danışman: Y.Doç.Dr.Süreyya Beyzadeoğlu.

ZATİ DİVANI'NDAN SEÇME GAZELLER

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Demirbaş No:	32389
Tasnif No:	T811.216 ZAT.2

Prof. Dr. Coşkun AK

Dr. Mehmet AKKAYA

Balıkesir - Tenhişiz.
(1993?)

16 HAZİRAN 2005

Divan Şiirinin Dehâsı ve Zâtî'nin Şiirlerinde Muamma Benzeri Harf Oyunlarına Dair-II

Dr. Mehmet ARSLAN

(geçen sayıdan devam)

Ey kâşî hilâl olmağa didâruna nâzır
İd olur ogun aynuma devlet vire ger yed
beytinde "aynuma" kelimesinin delaletiyle
"ayn" harfi ve "yed" kelimesi bir araya getirilince
"id (bayram)" kelimesi ortaya çıkıyor. Burada
"hilal" kelimesi ile hilal görününce bayram yapı-
lacağına da işaret edildiğine dikkat etmek gere-
kir.

Düşmen-i ayyâr Zâtî yâr olmaz kimseye
Aynı il üç dişî çıkmaz gerekdür ki ola yâr

Bu beyitte de "çıkılmak" kelimesinin delaletiy-
le ayyâr'ın yâr olması için (aynı (gözü) ile üç diş-
nin çıkması gerektiği ifade ediliyor. "Ayyâr" keli-
mesinin başındaki gözü ifade eden "ayn" harfi ve
"üç diş" yani kelimedeki şedde ortadan kaldırı-
lınca "yâr" kelimesi çıkıyor.

Meyl itme şarâba yuri Zâtî ko şarâbı

Ma'nide ve sûretde dahi şerre makardur

beytinde "şarab" kelimesinin başında "şerr"
olduğu ifade ediliyor. Şaire göre hem anlam ola-
rak, hem de şekil olarak şarapta şer vardır.

Kaşın üzre alnuna ger mihr dirsem vechi var
Mihr olur ey mâh-rû meh kim gele râ üstine

Bu beyitte de şair alnı mihre (güneşe); kaş
da "râ" harfine benzetiyor. Kaşın yani "râ" harfi-
nin üstünde "med" kelimesi eklenince "mihr" ke-
limesi ortaya çıkmaktadır. Beyitte "kaş-râ; yüz-
meh; aln-mihr" benzetmeleri ile "vech (yüz)" ke-
limesinin tevriyeli anlamlarına dikkat edilirse
beytin zevkine varılır.

YAZIMIZIN GEÇEN SAYIDA YAYINLANAN BİRİNCİ BÖLÜMÜNE AİT DÜZELTMELER:

Sayfa 22, satır 25'te malzeme kelimesinden sonra "yani mahallî hayatın yansımaları, tabiat olayları vezin ve kafiye..." kelimeleri eklenecek.

Sayfa 23, sütun 2, satır 44'ün sonundaki "yukarıdaki" kelimesinden sonra, "beyitte gönül kelimesinin başındaki "kef" harfini "em" kelimesinin..." kelimeleri eklenecek.

Sayfa 24, sütun 1, satır 39'da "dendan" kelimesinden sonra, "ayn ve sad" için: çeşm (sad harfinin başı göze benzer) kelimeleri eklenecek.

Sayfa 24, sütun 2, satır 22'de "âlem" kelimesinin sonuna, "kelimenin başındaki gözü ifade eden ayn harfi kaldırılınca elem" kelimeleri eklenecek.

Sayfa 24, sütun 2, satır 38'de "ve" kelimesinden sonra "zülünü görüp bu âyeti okumuştur. Bu harfler de sırasıyla bir araya..." kelimeleri eklenecek.

Sayfa 24, sütun 1, alttan 11. satırda "müjde" kelimesi "müje" olacak.

Sayfa 27, sütun 2, satır 9'da "dili" kelimesi "iyi" olacak.

Sayfa 27, sütun 2, dördüncü beyitin birinci mısrasındaki "yanum yâd" kelimeleri "iki dal" olacak.

Temel bir değişiklik bireysel ve toplumsal aydınlanmanın öncüsüdür

**Türk ve Dünya
edebiyatlarına
açılan bir pencereniz var artık!**

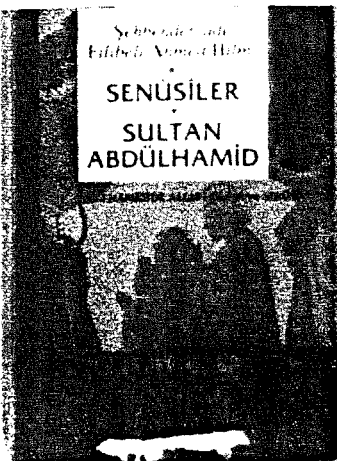
GÜNDOĞAN EDEBİYAT

**Prof. Dr. Gürsel AYTAÇ
yönetiminde
bilimsel, objektif, ciddi ve özgün**

GÜNDOĞAN YAYINLARI

Adakale Sokak, No: 25 / 37 Kızılay/ANKARA
Tel/Fax: (4) 433 49 85

Fiyat: 20.000.- TL Abone: 80.000 (Öğrencilere 60.000.- TL)
Yurt Dışı Abone: Avrupa Ülkeleri 70 DM - Diğer ülkeler 40 \$
Abone Ücreti: 41 1639 nolu posta çekine Eren Gündoğan adına, yurt
dışı havaleleri için İş Bankası Ankara Şubesi 4475444 banka hesabına
yatarak P.K. 271 Yenisehir - Ankara adresine bilgi verin.

**SES YAYINLARI
(2. Kitap)
Şebbenderzâde
Filibeli
Ahmed Hilmi**

Çıktı!...

**SENÛSÎLER ve
SULTAN ABDÛLHAMİD**

Sinan'ın eserleri: Mimar Sinan, üç büyük eserinin üzerinde önemle durur, bu önemi de şöyle belirtir: İstanbul'da Şehzade Camii'ni çıraklık zamanında (1548), Süleymaniye Camiini kalfalık devrinde yapmış (1557), ustalık devri eseri de Edirne'de seksen yaşındayken yarattığı Selimiye Camii'dir (1569 da). İslâmî anıtların en önemlilerinden olan Selimiye Camii, Mimar Sinan'ın yüksek sanat kabiliyetini temsil eden şaheserdir. Büyük bir kubbe, sekiz köşeli gövdesi, yaratıcı bir elden çıktığını belli eden minareleriyle, Edirne şehir panoramasının ölmez bir parçasıdır.

Mimar Sinan, cami, darülşifa, kervansaray, imaret, mescit, hamam, han, saray, türbe gibi üç yüzü aşan eserleriyle Türk Sanatını altın çağına çıkararak bir dahî Sinan olmuştur. Sinan'ın eserlerinin bir kalemle bir çırpıda izahı mümkün değildir. Bütün eserleri ayrı ayrı incelemeye değer kıymettedirler. Böylece ciltler doldurmak icabetmektedirler. Eserleri, başta İstanbul olmak üzere, bütün Türk ufuklarını süslemekte, Türk manevî ve millî varlığına şahadet etmektedir.

Bu dev adam, 1589 yılında, geride onu unutturmayacak eserlerini bırakarak, hayata gözlerini yumduğu zaman, 100 yaşında idi. İstanbul'un en zarif eserlerinden, Süleymaniye'sinin yanına gömüldü.

Sâi, Mimar Sinan'ın Türbesi'nin Kitabesine işlediği mısralarla âdeta hayatını, mermer naksetmiştir.

"Ey iden bir iki gün dünya sarayında mekan,
Cay-i asayiş değıldir âdeme milk-i cihân.
Han Süleymana olub mimâr bu merdi güzin,
Yaptı bir cami verir Firdevsi âlâdan nişan.
Emri şahile kılub su yollarını ihtimam.

Hızr olub abı hayatı âleme kıldı revan,
Çekmece cisrine bir tâkı muallâ çekdi kim,
Aynıdır âyinei devranda şekli kehkeşan,
Kıldı dört yüzden ziyade mescidi âli bina,
Yabtı seksen yerde cami bu azizi kârdan.

Yüzden artuk ömr sürdü akibet kıldı vefat,
Yattuğu yeri Hüdâ kulsın anın bağı cinan.
Rihletin Sâi-i dâi didi tarihini,
Giğdi bu demde cihandan mimaran Sinan 996
Ruh için fatiha ihsan îde pirü civan!"

Dergi / Kitap
Kütüphanede Mevcuttur

21 TEMMUZ 1993

ZÂTÎ DİVAN'INDA ATASÖZLERİ VE DEYİMLER

İlhan Çeneli

Divan Edebiyatı atasözleri ve deyimler bakımından zengin bir edebiyattır. Başta divanlarda ve büyük mesnevîlerde olmak üzere pek çok manzûm ve mensûr eserde atasözleri ve deyimlere rastlanır.

Ayrıca, atasözleri ve deyimlerin bazı mecmualarda "durub-ı emsâl" başlığıyla bir araya toplandığı görülmektedir.

XVI. asrın tanınmış şâirlerinden olan Zâtî (1471/2 - 1546/7) divanında birçok atasözü ve deyim kullanmıştır. Zâtî'nin divanı Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan tarafından yayınlanmaya başlanmıştır¹. Şimdiye kadar iki cildi çıkan eserin tahminen beş cilt olacağını Günay Kut (Alpay)'dan öğreniyoruz².

Zâtî ile ilgili, mühim iki yazı Mehmed Çavuşoğlu ve Günay Alpay tarafından yayınlanmıştır³.

Bol eser veren bir şâir olan Zâtî'nin eserlerinin beyit miktarları hakkında tezkirelerde değişik rakamlar verilmektedir. Lâtîfî (Tezkire, s. 156) ve Sehî (Tezkire, s. 107) 3000 gazeli olduğunu söylerken Kınalızâde, 1600 gazeli olduğunu söyler. Zâtî'nin eserlerini içine alan külliyyâtın bir nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Lala İsmail bölümünde, 443 numaradadır.

Biz, yazının fazla hacimli olmaması için şimdilik yalnız I. cildi taradık. Bu cilt 496 gazeli içine almaktadır. Beyitlerin sonunda parantez içinde verilen numaralardan ilki gazel, ikincisi beyit numarasını gösterir.

I. ATASÖZLERİ

Dôst kûyına 'adû ugurlayın şâyed gele

Bu mesel zâhir meseldür görini gelmez kazâ (10-3)

1) Prof. Dr. Ali Nihad Tarlan, *Zâtî Divanı*, c: I İst. 1968; c: II İst. 1970.

2) Günay Kut (Alpay), *British Museum'daki Bazı Önemli Türkçe Yazmalar*, TDAY Belleten 1971, s. 214.

3) Günay Alpay, *Şem'ü Pervâne Mesnevisi*, TDED, c: XI, s. 129-142.
Mehmet Çavuşoğlu, *Zâtî'nin Letâiyîsî*, TDED, c: XVIII, s. 25-51.

s.42-49

SAYI 405

O. KURTOĞLU

YIL XXXV (OCAK -1997)

ZÂTÎ'NİN KASİDECİLİĞİ

Orhan KURTOĞLU*

Türkler, İslâmiyeti kabul ettikten sonra toplum hayatından siyasete, sanattan ilme kadar bütün teşkilâtlarında büyük değişiklik yapan yeni bir kültür içerisinde girmiş oldular. Bu yeni kültürden, edebî olarak da karşılarında hazır ve gelişmiş İran edebiyatını buldular. Uzun süreden beri coğrafî ve siyasî münasebetlerinin bulunduğu bu kültürün dil ve edebiyatını kabullenmede zorluk çekmediler. Zira, İran edebiyatı, uzun bir gelişme dönemi dönemi geçirmiş ve bu dönemde artık mükemmel mahsüller verebilecek duruma gelmiştir. Ayrıca Türkler, bu edebiyata Gazne ve Selçuklu saraylarından aşinâ idiler. Bu sebeplerle bir ihtiyaç olarak, bu edebiyatı ilk başlarda taklide yöneldiler. Böylece İslâmî Türk Edebiyatı da başlamış oldu.

Bu yeni edebiyat, tabiatıyla bütün dil, vezin ve şekil özelliklerini de Türk sahasına taşıdı. Bu şekillerden birisi olan kaside de Türk edebiyatındaki yerini almaya başladı.

Bu nazım şeklinin Türk edebiyatındaki kullanımı çok eskilere dayanır. 13. asırda Mevlânâ'nın, Dîvân-ı Kebîr'inde bulunan, tevhid ve münâcât türlerinde yazdığı 300 kadar kaside, Farsça olmalarına rağmen hem çağdaşı hem de daha sonraki Türk şâirleri tarafından çokça okunmuştur.

Şâirlik yeteneğinin ispatında başlıca belge olan kaside, diğer nazım şekillerinde olduğu gibi dile üstün derecede hakimiyeti olan şâirlerce yazılabildi. O sebeptendir ki, edebî dilin iyice teşekkül ettiği XV. yüzyılın ikinci yarısına, yani Ahmed Paşa'ya kadar zuhûr etmiş şâirlerin, Ahmedî'nin, Şeyhî'nin ve Atâyî'nin kasidelerini XVI. yüzyılın şuarâ tezkirecileri beğenmezler, Ahmed Paşa'yı, bizde ilk kaside şâiri olarak takdim ederler⁽¹⁾.

Arap edebiyatında doğmuş olan kaside, Türk edebiyatına, İran edebiyatından rafine edilmiş olarak geçmiştir. Daha önce bir çok kuralı konulduğu için, Türk edebiyatında hazır bir şekil olarak kullanılmıştır.

* G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü Araştırma Görevlisi.
(1) Cavuşoğlu Mehmed, 'Kaside' Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), Sayı: 415-417, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, s. 19.

TÜRK KÜLTÜRÜ

Divan edebiyatında da fazlaca kullanılan bu nazım şekliyle şiirler yazan 14 ve 15. asır şâirleri ve şiirlerinin sayıları şöyledir:

14. Asır: Hoca Dehhânî 1,
Ahmed Fakih 1 (Çarh-nâme isimli kaside şeklinde yazılmış eseri).
15. Asır: Hümâmî 1,
Nesîmî 1,
Elvan Çelebi 1,
Ahmedî 17,
Yazıcıoğlu Mehmed 1,
Hâmîdî 4,
Sâfî 3,
Abdî 1,
Atâyî 2,
Hassan 1,
Nâmusî 1,
Ömer b. Mezid 1,
Cem Sultan 7,
Sâdî-i Cem 3,
Aynî 26,
Adnî 1,
Kemâl Ümmî 10,
Rûşeni 2,
Lütfî 5,
Mevlânâ İzârî 1,
Ahmed Paşa,
Mihri Hatun 13,
Mesihî 15,
Cemâlî 9,
Mehdî 1,
Nişânî 1,
Sâfî 1,
Şehdî 1,
Tâci-zâde Cafer Çelebi 28,
Atâ 1,
Çâkerî 2,
Kemâl Musannif 1,
Keşfî 1,
Melihi 1,
Sabayî 1,

MADEN, AYL A

Yeni Osmanlılar, 1961.

ILICA, İNCİSER

Gülşen-i Uşşak (Hümâ ve Hümâyun), 1961.

KORAY, GÜLSEN

Süleyman Nazif'in şiirleri, 1961.

ÇOŞKUNER, SEDAT EROL

Mehmed Akif'te batılılaşma, 1961.

KUTMAN, MERAL

Halit Ziya'nın hikâye ve romanlarında avrupalı unsurlar, 1961.

OYGUR, GÜNER

Halit Ziya'nın romanlarındaki kadın tipleri, 1961.

DERYA, HAYRİYE

Hâbnâme-i Veysi, 1961.

AVUNDUK, ERHAN

Fuzulî'de dîvânî fikir ve dinî mazmunlar, 1961.

YAZICI, NEVİN

Hüseyin Rahmî'de argo, 1961.

ONAT, GÜLER

İbrahim Hanif, 1961.

ÖZBAYRAM, SEVİN

Hurşidnâme'nin dili, 1961.

102 MART 1993

Dergi / Kitap
Kütüphane de Mecmua

ZATİ ve ŞEM' Ü PERVÂNE MESNEVİSİ

GÜNAY ALPAY

16. asır, Türk edebiyatında mesnevi tarzının geniş bir şekilde yayılmağa ve bu sahada pek çok eserlerin verilmeye başlandığı devir-
dir. Fakat bu arada da İran edebiyatının tesirlerinden kendini kurtara-
mıyan Türk şairleri eskisi gibi İran şairlerinin mesnevilerini tercüme
ve taklit etmekte devam etmişlerdir. İran edebiyatının mesnevi mevzu-
larından ayrı olarak dinî mevzuları mesnevi tarzında işleyen Hakani
ve Ganizade Nadiri gibi şairlere de rastlanır. Mesnevi tarzında yazılan
türk edebiyatına has *şehrengiz* ve *gazavatnâmelere* de bu asırda zengin
örnekler verilmiştir¹.

Bu asrın mesnevi alanında en dikkat çekici simaları Taşrıcalı
Yahya, Kara Fazl, Lamii Çelebi, Fuzuli ve ikinci derecede olmakla
beraber devrinde büyük bir şöhret yapan Zati'dir. Ben burada her
ne kadar Zati'den bahsedeceksem de Zati'nin günümüze kadar gelen
eserlerinden birini, Şem' ü Pervâne'yi ele alacağım. Bu eserin tetkiki ile-
ride de belirtileceği gibi Zati'nin yalnız gazel ve kaside tarzında değil
mesnevi tarzında da kudretli bir san'atkâr olduğunu hatta çağdaşları
arasında bu vadede isim yapmış şairlerin bir çoğundan daha parlak
bir başarı sağladığını açıkça göstermektedir. Zati'nin bu eseri dolay-
siyle türk edebiyatında yazılmış diğer Şem' ü Pervâne mesnevilerinden
de kısaca bahsedeceğim.

HAYATI ve ŞAHSİYETİ

Klâsik devrin en mühim şairlerinden biri olan Zati 1471-72 de
Balıkesir'in Karasi kazasında dünyaya gelmiştir. Asıl ismi tezkirelerde
çok değişik şekillerde verilmiştir. Latifi'ye göre onun asıl ismi Yahşi
veya Bahşi'dir². *Künh al-ahbâr*'da mahlası olarak Zati ismi veril-
mekte ve asıl isminin Satılmış olduğu, Zati'nin çizmecilik yaptığı sırada
onu kısaltarak Satı yaptığı, şairliğe başladığı zamanda bu ismi Zati'ye
çevirdiği yazılmaktadır³. Kınalızade ise Zati'nin isminin İvez olduğu

¹ Ahmed Ateş *İslâm Ansiklopedisi*, c. 80, 127 s.

² Latifi *Tzk.* 156 s.

³ Gelibolulu Âli, *Künh-ul-ahbâr*, Üniv. Kitap. T. Y. 5961, 266 a-b.

Zatî

DIVAN ŞİİRİNİN İYİLEŞMEK BİLMEYEN HASTALARI ÂŞIKLAR

11 1 EYLÜL 2007

*Vildan Serdaroğlu Şişman**

Zâtî Divânı'na Göre Âşık ve Hastalıkları

"Tıp bir sanattır ki onunla insanın bedeninde sıhhati korurlar. Zâil olunca iade ederler ve onu (sıhhati) saç uzunluğu, yüz temizliği, koku hoşluğu ve ferahla tezyin ederler."¹

Bu tebliğde divân edebiyatının önde gelen tiplerinden olan 'âşık'ın hastalıkları ve bunların teşhis ve tedavi metotları incelenecektir. Tıp tarihinin de alanına giren bu konu için doktora tez konumuz olan Zâtî (ö.1546) Divânı seçilmiş ve ilgili beyitler kullanılmıştır. Çalışmada ön planda âşık tipinin hastalıkları incelenirken aynı zamanda XVI. yüzyıl tıp hayatından bir kesit de sunulmaktadır. Çalışma hazırlanırken, dönemin tarihi hakkında bilgi veren eserler ile seyahatnameler ve diğer birinci derecede kaynaklardan da yararlanılmıştır. Âşık tipini baz alarak inceleyeceğimiz bu konu işlendiğinde divân edebiyatının kendi kaynakları arasında bulunan tıp ilmine kaynaklık etmek suretiyle bir başka misyonu, yani yazıldığı dönemin sosyal hayatına ışık tutma misyonunu da üstlendiği görülecektir

Her medeniyet insanlığının sağlıklı olması ve sağlıklı kalması için kendi seviyesinin elverdiği ölçüde çareler aramış ve çeşitli önlemlere başvurmuştur. İnsanoğlu derde deva sadra şifa niyeti ile başladığı bu serüvende önce tabiatın ona sunduğu imkânlardan yararlanarak ilâçlar hazırlamış bunların yetmediği yerde ise manevî güçlerin yardımına sığınmıştır. Sağlık ve sağlıklı ilgili problemler her dönemde insanın ivedilikle çözmesi gereken konulardan biri olduğundan bu serüven içinde gitgide gelişen tıpla birlikte hastası, doktoru, ilâcı, hastanesiyle bir kültür ağı oluşmuş ve bu ağ o günün yaşamında günlük hayatın bir parçası olarak yerini almıştır. Bugün bize ilkel ya da yetersizmiş gibi görünse de hastalıklarla başa çıkma yolları, teşhis ve tedavi usulleri bir başka deyişle tıp anlayışları her devrin kendi kül-tür ve medeniyet seviyesi içinde ele alınıp incelenmelidir.

Aşığın Hastalıkları

Âşık, divân edebiyatında sürekli hasta olan acı ve ıstırap içinde kıvranan kişi olarak ön plâna çıkar. Onun ıstırabının en belirgin tezahürü sarı yüzü, ağlamaktan kanlanmış gözleri, zayıf bedeni, iki büklüm olmuş beli ve sürekli inlemesidir. O, sevgilisine duyduğu aşk ve ondan ayrı kalmanın verdiği hasret acısı ile aklî dengesini yitirmiştir. Üstü başı yırtık, saçları darmadağın olan âşık delilik hastalığına yakalanmıştır. Aynı zamanda, hem ciğer hastası, hem gönül hastası ve hem de gam hastasıdır. Bütün bu hastalıkların tedavisi ancak sevgiliye vuslatla mümkündür ve bunun doktoru da vuslat ilâcını sunacak olan yegâne kişi yani sevgilidir. Bir başka deyişle âşık ile sevgili arasında hasta-doktor ilişkisi yaşanmaktadır.

Divân şiirinde âşık her ne kadar aklını yitirmiş gibi görünse de kendi hastalığı konusunda bilinçlidir ve tedavisinin nasıl ve kiminle mümkün olacağını bilir. Onun bütün derdi bunu anlatmaktır.

* İstanbul/TÜRKİYE. e-mail: vildansisman@yahoo.com

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİ TÜRK EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

ZÂTÎ'NİN GAZELİYÂTINA GÖRE
XVI. YÜZYILDA SOSYAL HAYAT

VİLDAN SERDAROĞLU ŞİŞMAN

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	82292
Tas. No:	390.956 ŞİŞ. 7

12857

TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. A. ATİLLÂ ŞENTÜRK

T.C.
İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı

149913

2atr (230578)

ZÂTÎ'NİN ŞEM Ü PERVÂNE'Sİ (İnceleme-Metin)

31 AKA 108

DOKTORA TEZİ

71574

Hazırlayan
Sadık ARMUTLU

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	149913
Tas. No:	7871.216 ARM. Z

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANLAMA MERKEZİ

Danışman
Prof. Dr. Mustafa İSEN

MALATYA-1998

علي رضا قره بلوط , معجم المخطوطات الموجودة في مكتبات
استانبول و أناطولي, الجزء الأول, [y.y.,t.y.] , İSAM 141806

s. 525

7 5 MAYIS 2006

ذاتي
1592 - ذاتي عوض جلي = إسحاق بن عوض

الباليكسري الرومي العثماني الشاعر المتخلص بذاتي

المتوفى 1546/953

(أنظر : كشف الظنون 789 ؛ هدية العرفين 202/1

؛ محمد طاهر عثمانلي مؤلفهري 176/2)

من تصانيفه :

1 - ديوان ذاتي - في الأدب (ت)

جامعة إستانبول رقم 2713 ؛ رقم 1/457 ورقة 49 ؛

حالت أفندي ملحق رقم 151 ورقة 233 ، 962 هـ

بايزيد رقم 3595 ورقة 249 ؛ فاتح رقم 3824 ورقة

؛ 254

2 - شع و بروانه - في الأدب (ت)

نورعثمانيه رقم 4080 ؛ لالا إسماعيل رقم 443 ورقة

168-33 في الهامش ؛

230078 ZATI

1.4.66 "Zâti Divânı'nda (1105-1115 arası) Gazelin Açıklanması." Nuray Ceran. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.....
(Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz) Dev. ediyor.

α 1.4.67 "Zâti Divânı'nda (1156-1206 arası) Gazelin Açıklanması." İlknur Çoşkun. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi..... (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Süreyya Beyzadcoğlu) Dev. ediyor.

α ✓ 1.4.68 "Zâti Divânı'nda (1206-1257 arası) Gazelin Açıklanması." Fisun Bozlan. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.....
(Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz) Dev. ediyor.

α 1.4.69 "Zâti Divânı'nda (1258-1308 arası) Gazelin Açıklanması." Rıfat Gürgendereli. Yüksek Lisans Tezi. Trakya Üniversitesi.....
(Danışman: Yrd. Doç. Dr. Kâşif Yılmaz) Dev. ediyor.

20 TEMMUZ 1994

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DERGİSİ
C. XVIII' den ayrı basım

- Zati

11 TEMMUZ 1992

ZÂTÎNİN LETÂYİFİ

MEHMED ÇAVUŞOĞLU

İstanbul
Edebiyat Fakültesi Basımevi
1970

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI DERGİSİ
C. XXII'den ayrı-basım

11 TEMMUZ 1992

ZÂTÎNİN LETÂİFİ II

Zati

Mehmed Çavuşoğlu

Edebiyat Fakültesi Basımevi
İstanbul - 1977

Divan Şairinin Dehâsı ve Zâtî'nin Şiirlerinde Muamma Benzeri Harf ve Kelime Oyunlarına Dair

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ASLAN

"Divan Edebiyatımız da, medeniyet âlemine büyük bir iftiharla sunabileceğimiz bir san'at masulüdür. Onun içinde insan zekası, kendi yolunda varabileceği son merhaleye varmıştır denilebilir. Bilhassa aruz vezninin dar sahası içine bu kadar çeşitli renkli fikir, his ve heyecanı sığdırmak, tablo üstüne, tablo çizmek, hiç de kolay olmasa gerektir."

Divan şiirimizin zirvelerinden Zâtî'nin bazı gazellerini incelediğimde merhum, Sayın Ali Nihat Tarlan hocamızın yukarıdaki cümlelerde de ifade ettiği gibi Divan Edebiyatımızın, özellikle Divan şiirimizin dâhi seviyesinde üstün bir zekaya sahip şairler tarafından meydana getirildiği hükmüne olan inancım bir kat daha artmıştır. Kültürle beslenmeyen zekanın tek başına bir şey ifade etmeyeceği de bilinen bir gerçektir.

Divan şairinin şiir kültürünü, edebi zevkini besleyen, düşünce, his ve hayal dünyasına yeni ufuklar açan kaynaklar nelerdir? Bunları, tekrarın faydasına inandığımız için aşağıdaki şekilde sıralayabiliriz.

"Kur'an, Hadis, Peygamber kıssaları, Evliya menkıbeleri, Tasavvuf ve tarikatlar, Şehnâme, Dini ilimler (Tefsir, Hadis, Kelam vb.), Müsbet ilimler (Tıp, Riyaziyyât, Hendese, Kimya vb.), diğer muhtelif ilimler (İlm-i simya, İlm-i Tencim, İlm-i Zâyirçe, İlm-i Rem, İlm-i Sihir ve Tılsimat, İlm-i Musiki, İlm-i Hikmet-i Kadime vb.), Esatir, Tecvit, Sarf ve Nahiv bilgileri, Tarih ve Tarihi hadiseler, Darbimeseller, Tabirler, Muhtelif inanışlar, Muhtelif spor dalları, Yerli malzeme bilgisi, Şiir ve İnşa bilgisi, İlm-i Belagat (Ma'ânî, Bedî'i, Beyân) Muamma ve Lugaz bilgisi vs."

İlk planda aklımıza gelen bu maddelere başka unsurlar da eklemek mümkündür. Bu kadar geniş yelpazeli bir kültür kaynağından beslenen Divan şairine bir de olağanüstü bir zeka unsuru, bazılarında da "Şâir-i Mâderzâd" özelliği eklenince, ortaya inanılmaz güzellikte ince ve esrarlı eserler çıkmaması için hiçbir neden yoktur. Divan şiiriyle uğraşanlar bilirler ki her beyit çözüldükçe insanın his, fikir ve hayal dünyasında yeni ufuklar açılmakta ve kişi yepyeni dünyalara ulaşmaktadır.

Divan şairlerinin büyük bir çoğunluğu yukarıdaki kaynaklardan hemen çoğunu, belki de bizim anlayamadığımız bilgileri de ihtiva eden daha fazlasını şiirlerinde kullanmış, bunlarla mükemmel eserler vücuda getirmişlerdir. Bizim bu yazımın konusu ise 16. yüzyılın üstat şairlerinden Zâtî'nin şiirindeki muamma benzeri bazı harf ve kelime oyunlarıdır. Arap alfabesinin geniş imkanları kullanılarak yapılan bu tür oyunlar, lafız sanatlarının da en güzel örnekleridir.

1471-1546 yılları arasında yaşadığı tesbit edilen, iyi bir eğitim görmediği fakat dâhi seviyesinde zeki ve doğuştan şair kabiliyetli olduğu bildirilen Zâtî'yi Ziyâ Paşa "Türk şiirine temel koyan şairlerin üçüncüsü" (Diğerleri Ahmet Paşa ve Necâtî) olarak nitele-

Dil Bilimleri adayı. 1964 yılından itibaren Ufa'da Tarih, Dil ve Edebiyat Enstitüsünde çalıştı. 1967-1976 yıllarında ve 1981 yılından itibaren bu Enstitünün Folklor ve Sanat Bölümü müdürüydü. Nur Zaripov edebî eleştiri, edebiyat bilimi, folklor ve yazı bilimi alanında çalıştı. İlk edebî eleştiri makalesi 1950 senesinde basıldı. İmay Nasırı, Tuhat Yanabi, Ekrem Veli, Seyfi Qudaş, Şamun Fidai, Geynen Emiri ve başka yazarların yazarlığını öğrenmeye çok çaba harcadı. T. Yanabi'nin bir ciltlik *Haylanma Äsärzär*'ini (Ufa 1958), İ. Nasırı eserlerinden üçüncü ekleme cildini (Ufa 1968) Rusça'ya tercüme etti; S. Qudaş'ın *Voshojdeniye* (Moskova 1977), *Verşini* (Ufa 1979) adındaki şiir derlemelerini yaptı. Başkurt Okulları için ders kitapları yazmada yardımcı oldu. İmay Nasırı yazarlığı konusunda ayrı kitap yazdı. *Başkurt Sovyet Edebiyatı* tarihini (Başkurtça ve Rusça) yazmada ve onların redaksiyonuna katıldı. Çok ciltlik *Başqort Halıq İcadı* derlemesini oluşturma ve yayınlama işine yönetici ve redaktörlerinden biri olarak katıldı. Bu basıma katıldığı için Salawat Yulayev ödülüne layık görüldü. Çağdaş Edebiyat meseleleri hakkında basında makalelerle yer aldı. Nur Zaripov'un edebî eleştiri ve bilimsel hizmetleri çok sık yöntemsel ve teoriksel meselelere yönelik oldu. Hizmetleri için ona Başkortostan'ın Saygıdeğer Bilim Çalışanı ismi verildi. 1971 yılından itibaren SSCB Yazarlar Birliği üyesidir. **Eserleri:** *Täwge Gvardeyestarnın Berehe* (Ufa 1968), *Na Puti Duhovnogo Yedinstva* (Ufa 1974), *Äzäbiätten Grajdanlıq Pafosı* (Ufa 1978), *İmay Nasırı* (Ufa 1983). **Kay.:** *Başkurt Yazarları Antolojisi*, Ufa 1988. ⇨ R. KİNZEBAEV

ZARİY (1842-20.yy.başı): Özbekistan şairi. Asıl adı Usmanhoca İskenderhoca oğludur. Çarhiy Divane mahallesinde doğdu. Küçük yaşta yetim kaldığı için Usmanhoca'nın yanında büyüdü. Şairden bize iki el yazı beyazı ve birçok şiiri kaldı. Bugüne kadar Zariy'nin

gazel, murabba, muhammes, müseddes türünde 800 mısradan fazla 52 eseri açıklandı. Şairin sade şiirleri, onun yaşadığı zamanda bile hafızlar tarafından söylendi. Şairin hayatı ve eserleri hakkında birçok makale yazıldı. Şair Kokan'da vefat etti. **Eserleri:** *Zariy "Beyaz"* (El yazma) Kokan Edebiyat Müzeyi Fondi, İNV. nu: 159, Zariy "*Beyaz*" (Elyazma) Kokanlı Alim A. Madaminov'un şahsi kütüphanesinde saklanmaktadır.

Kay.: S. Abdulla "*Şair Zariy*", *Şark Yulduzi*, 1956; *Özbek Edebiyatı*, 4. cilt. 1. kitab, 1960; "*Zariy*," *Özbek Sovyet Entsiklopediyası*, 4. cilt, 1973; R. Tacibayev, "*Şuara Nazmında Hüdayarhan Takdiri*", *ÖZAS* gazetesi, 22 Nisan 1994. ⇨ A. MADAMINOV

ZARMUHAMMET (Zarkey) (19/20.yy.): Stavropol sahası Türkmen halk şairi. Stavropol Türkmenleri arasında en tanınmış şairlerdendir. Zarmuhammet'in (Zarkey'in) dört şiiri, araştırmacı A.N. Samoyloviç tarafından 1912 yılında kendi ağzından derlenmiş ve yayımlanmıştır. A.N. Samoyloviç, Zarmuhammet ve benzeri şairleri gelenek bakımından Marılı Kör Molla'ya benzetmektedir. Bunlar çoğunlukla övgü karakterli şiirler söylemişlerdir. Bu şiirlerde, övülen adamın ve ailesinin özellikleri vafedilir, son bentte ise bahşış istenir.

Kay.: Yaz. Arş. ⇨ A. DUYMAZ

ZÂTÎ (1471-1546): Divan şairi. Balıkesir'de doğdu. Sehi Bey ve Latîfi, adının Bahşî olduğunu yazarlar. Âşık Çelebi ise, asıl adının Satılmış olduğunu, halkın bunu tahrif ile kendisine Satı dediklerini, şairin de bu ismi Zâtî şeklinde değiştirip mahlas edindiği yollu bir rivayetin halkın arasında dolaştığını belirtir. Ancak Zâtî'nin ağzından naklettiğine göre, asıl adı İvaz olup, bu da ebced hesabıyla doğum tarihi olan hicrî 876 (1471) yılına tekabül etmektedir. Çelebi sanıyla anılmaktadır. Zâtî, gençlik yıllarını geçirdiği Balıkesir'de geçimini çizmecilikle sağladı, bir yandan da şiirle meşgul oldu. İsrafilzâde'nin Manisa kadısı olduğu yıllarda Bursa, İznik ve Edirne'de

MUALLİM NACİ

Zatî

25 TEMMUZ 1997

OSMANLI ŞAİRLERİ

Hazırlayan

Yrd. Doç. Dr. Cemâl KURNAZ

Türkiye Edebiyat Vakfı İstanbul Şubesi	
Kayıt	9219
Tasnif No. :	928.7811 MUA.0

KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ: 55

ZATİ*

Balıkesir'lidir. İsmi İvaz'dır ki, doğum tarihi olan 876/1471-72 senesini gösterir. İlk yıllarda çizmeci idi. Hem bu sanatla meşgul olur, hem de şiir söylerdi. Dikicilikle şairliğin bir arada toplanması biraz garip görünürdü. Bâki'nin siraçlığı terk etmesi kabilinden olarak bu da sonradan dikiciliği terk ile II. Bayezid devrinde İstanbul'a gelmiştir. Yavuz Selim, Kanuni Süleyman zamanlarına da yetişmiştir. Bu üç padişahı bir takım kasidelerle medhederek ihsanlarına nâil olmuştur. Hatta, Yavuz Selim'e takdim eylediği kasidede bulunan :

Serverâ bir bende-i bi-kayddur kapunda adl
Tutamazdı anı zencire çeküb Nüşirevân (1)

beytinin padişah tarafından bilhassa takdir buyurulduğunu sırası geldikçe nakl ile iftihar ederdi.

İstanbul'a gelince kadılık yoluna girmek istemiş ise de mübtelâ olduğu sağırılık sebebiyle bu yolda muvaffak olamayacağını anlayıp başka bir iş ile uğraşmaya lüzum görmüştür.

Bayezid Cami-i şerifi avlusuna girenler Zatî'yi orada -hayli pejmurde bir kıyafetle- bir dükkancıkta oturur bulurlardı. Çizmeci bu defa «remmâl» olmuş idi. «Vefk» da yapabileceğini söylüyordu (2).

Küçük dükkânını ziyaret edenler az değildi. Remil dökdürmek, vefk yaptırmak isteyenler bu meşhur kâhine müracaat ederlerdi. Bu dükkân edebiyata yeni heves edenler için dahi bir merci olmuş idi. Ara sıra oraya giderek «şiir» nâmiyle yazmış oldukları satırları -tas-hih olunmak üzere- remmâle gösterirlerdi. O da her birine dair bir türlü mülâhaza beyan ederdi. Ne fayda ki, ziyaretçilerin çokluğu, şairin zaruretten beri bir halde yaşayabilmesini temin etmezdi.

Halkın bu dükkâna gösterdiği teveccüh biraz da Zatî'nin tabiat

* Mecmua-i Muallim, s. 121-122; Esâmî, s. 141-42.

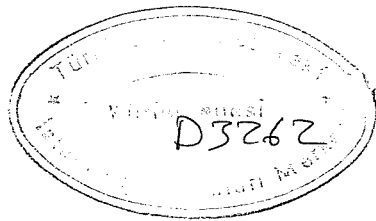
1) Ey server, adalet kapında bağız bir köledir. Nüşirevân onu zencire çekip tutamazdı.

2) Bayezit civarında falcıların hâlâ çokça bulunması o zamandan kalmış bir bid'at olabilir (MN).

- Ṭarîḳ-i ‘aşḳı vâ‘îz vaz’-ı nâ-ma‘ḳüldür dirmiş
O nâ-ma‘ḳül söyler ehl-i dil bilmez mi ma‘ḳülî
3. Elin boş olmasun sâḳî hemân ayağı devr itdür
Getür sâḡar tehî olsun bize lâzım degül tolı
Ḳul oḡlı bir efendi gördüñ iy dil ḳol dolaşırken
Umaram kim şeb-i vuşlatda boynuña aḡa ḳolı
5. Beni bülbül gibi güyâ ider gülzâr-ı ‘âlemde
Ḳabülî gül-ruḡhân-ı gülşen-âbâd-ı Gelibolı

88⁸⁸*Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün*

1. Cism-i pâkin görmek isterseñ şoyup ḡammâma ḳoy
Olmaz ol sîmin-beden gibi efendi pâk şoy
N’ola pest olsa nazardan serv-i bâlâ-yı çemen
Ḳadd-i yâre-uyımadı başḳa başına çekdi boy
3. Ol tezerv-i ḡoş ḡurâmuñ şimdi iy şeh-bâz-ı dil
Şaydımuñ eyyâmıdır zîrâ raḳîbi daḡı toy
Âb-ı istiḡfâr ile çirk-i günâh-ı cismi yuy
Naḳş-ı ḡayrı levḡ-i dilden fiḡ-ı ‘irfân ile yoy
5. Ḥazret-i ‘İsâ da olsañ yaramazsın düşmene
İy Ḳabülî süzen-ı zerle gerekse gözin oy

⁸⁸ 44a :95b İ.Ü.M.

88/1b efendi: efendim İ.Ü.M.

2a n’ola: lâ kim İ.Ü.M./nazardan: nazarda K.M.

3a tezerv-i: perî-rü İ.Ü.M.

4b Naḳş-ı levḡ-i fiḡ-ı ‘irfân ile dilden ḡayrı duy İ.Ü.M.

5a yaramazsın: yaramazsañ İ.Ü.M.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

ZÂTÎNİN ŞİİRLERİNDE İLİM**ÖZET**

İlim, “bilmek” anlamına gelen Arapça ‘*alime* fiilinden türemiş bir mastardır. Sözlüklerde “bilgi, bilme, biliş, vukûf, ma’lûmât, haber” ve “bir şeyi hakikî şekliyle idrak etmek” olarak tanımlanmıştır. Günümüzde genellikle *bilim* yerine kullanılmaktadır. Zattı *cehl* veya *cehâlet*’tir. *İlim*, Klâsik Türk şiirinde ise, genellikle “bilgi” ve “bilim” anlamlarında kullanılmıştır. Klâsik edebiyatın kaside, gazel ve mesnevi vadisinde önemli isimlerinden biri olan Zâtî (öl. 953/1546) Balıkesirlidir. Şairin asıl adı *Bahşî* veya *Satılmış* olup, bunun kısaltılmışı olan *Satı* ilhamıyla *Zâtî*’yi kendisine mahlas olarak seçmiştir. Yine bir rivâyet olmakla birlikte kaynaklarda, ebced hesabıyla doğum tarihi olan 876’yı verdiği için, asıl adının *İvaz* olduğu da kaydedilmiştir. İlk işi baba mesleği olan çizmeciliktir. Düzenli bir tahsil görmemiş olan Zâtî, hayatını şiir yazarak ve remilcilik yaparak kazanmıştır. İstanbul’da Bâyezid Câmii avlusunda açtığı remilci dükkânı Bâki, Yahya Bey ve Fazlî gibi genç şairlerin uğrak yeri olmuş, devrinin birçok şairine hocalık etmiştir.

Bu bildiride, ilk iki cildi *Ali Nihad Tarlan* tarafından, üçüncü cildi ise *Mehmed Çavuşoḡlu* ve *Mehmet Ali Tanyeri* tarafından hazırlanan ve toplam 1825 gazelden oluşan *Zâtî Divanı Gazeller Kısmı*’nın taranmasından elde edilmiş olan beyitlerden yola çıkarak; şairin şiirlerine, dönemin hakikî ve bâtil ilimlerinin yansımaları ve katkısı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: XVI. Yüzyıl Klâsik Türk Şiiri, Zâtî, İlim.

* Okutman, Muḡla Üniversitesi.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009

363-392

KÜLTÜRAL, Zühal, (2001), *Şerîfî, Yûsuf u Zeliha [Metin-Sözlük-Tıpkıbasım]*. İstanbul.

MERT, Özcan, "Şerîfî'nin 'Fetihname-i Kıbrıs'ı", *İstanbul Üniversitesi Edeb. Fak. Tarih Enstitüsü Dergisi*, S.4-5 (1973), s. 49-78.

NAR, Oktay, (2007), *Şeyhî, Hayatı ve Divanının Tenkitli Metni*. Konya: Konya: Selçuk Üniversitesi, SBE, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi).

NEV'İZÂDE Atâyî, (1989), *Hadâikü'l-Hakâyık fi Tekmileti's-Sakâyık*, (hzl. Abdülkadir Özcan). İstanbul: Çağrı Yayınları.

ÖNGÖREN, Reşat, (2003), *Tarihte Bir Aydın Tarikatı Zeyniler*, İstanbul: İnsan Yayınları.

ŞERÎFÎ Mehmed Efendi, *Şevâhidü's-şühedâ fi mekâyidi'l-a'dâ*, Sadberk Hanım Müzesi, Hüseyin Kocabaş Yazmaları Bölümü, No: 167.

UZUN, Mustafa, "Câmî", *TDVİA*, C. 7, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 1993, s. 102-103.

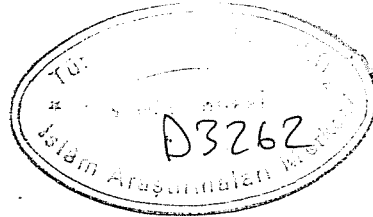
UZUN, Mustafa, "Kerbelâ", *TDVİA*, C. 25, Diyanet Vakfı Neşriyatı, İstanbul 2002, s. 274-275.

YAZAR, Sadık, (2006), *Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi; Hayatı, Divanı ve Hilyesi*. İstanbul: Fatih Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi)

YAZAR, Sadık, "XVII. Asır Şairlerinden Allâme Şeyhî, Divanı ve Bir Kasidesi", *Turkish Studies*, C.1/S. 5 (2007a), s. 585-604.

YAZAR, Sadık, "Fetihname-i Kıbrıs'ın Müellifi Olan Şerîfî Kimdir", *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, S.18(2007b), s. 175-192.

YAZAR, Sadık, "Seyyid Şerîfî Mehmed Efendi ve Hilyesi", *Turkish Studies*, C.2/S. 4 (2007c), s. 1026-1044

Zatî (230078)

ZÂTÎ DİVANINDA HALK İNANIŞLARI

18 EYLÜL 2009

Hakan YEKBAŞ*

18 EYLÜL 2009

18 EYLÜL 2009

ÖZET

Halk ve divan edebiyatı aynı kültür ve inanç dünyasını paylaşırlar. Özellikle halk inanışları, divan edebiyatının önemli kaynaklarından biridir. Bu bağlamda Zâtî, yaşadığı devrin halk inanışlarını şiirine başarıyla aktarmış olan bir divan şairidir.

Anahtar Kelimeler : Zâtî, Zâtî divanı, divan edebiyatı, halk inanışları.

FOLK BELIEFS OF ZÂTÎ'S DIVAN

ABSTRACT

Folk literature and divan literature share same culture and belief world. Particularly, folk beliefs are one of the important sources of divan literature. In this context, Zâtî is a divan poet who successfully quoted the folk beliefs of his era into his poetry.

Key Words : Zâtî, Zâtî's divan, divan literature, folk beliefs.

Giriş

Klâsik Türk Edebiyatı, doğduğu ve geliştiği coğrafyanın çok dinli, çok dilli, çok kültürlü yaşam anlayışından millî bir sentez oluşturmayı başarmış, zengin bir edebî geleneğe sahiptir. Kaynağını Türk-İslâm medeniyetinin beslediği dinî, tasavvufî, kültürel, estetik ve felsefî değerlerden alan bu edebî gelenek, yüzyıllar boyunca canlılığını korumuştur. Bugün bile hâlâ kendisinden bahsettiren bu edebiyatın kimliğini oluşturan, felsefesini ve dünya görüşünü

* Okutman, Cumhuriyet Üniversitesi.